

Svenska Sädgåsprojektet 2012

Adriaan "Adjan" de Jong

Sveriges Lantbruksuniversitet
Institutionen för Vilt, Fisk och Miljö

Rapport 42

Swedish University of Agricultural Sciences
Department of Wildlife, Fish, and Environmental Studies

Umeå 2014

Denna serie rapporter utges av Institutionen för Vilt, Fisk och Miljö vid Sveriges lantbruksuniversitet, Umeå med början 2011.

This series of Reports is published by the Department of Wildlife, Fish, and Environmental Studies, Swedish University of Agricultural Sciences, Umeå, starting in 2011.

E-post till ansvarig
författare
*E-mail to responsible
author*

adriaan.de.jong@slu.se

Nyckelord
Key words

Sädgås, Ekologi, Ruggningslokal, flyttning,
Individmärkning, Taxonomi

Ansvarig utgivare
Legally responsible

Hans Lundqvist

Institutionen för Vilt, Fisk och Miljö
Sveriges lantbruksuniversitet
901 83 Umeå

Adress
Address

*Department of Wildlife, Fish, and Environmental
Studies
Swedish University of Agricultural Sciences
SE-901 83 Umeå
Sweden*

Svenska sädgåsprojektet 2012

Projektets fortsatta varaktighet

För det Svenska Sädgåsprojektet har 2012 varit ett framgångsrikt år och den snabba utvecklingen förväntas fortsätta även de kommande åren. Av de verksamhetsgrenar som hittills har stötts av Svensk Våtmarksfond får det internationella nätverksbygget anses vara färdigt medan de övriga kommer att drivas vidare utan behov av stöd från Svensk Våtmarksfond. Samtidigt har det Svenska Sädgåsprojektet planer på flera nya delprojekt och vi hoppas att Svensk Våtmarksfond vill vara med och utveckla dessa. Det långsiktiga målet är att kunna bidra med ett gediget kunskapsunderlag för förvaltningen av det svenska sädgåsbeståndet, häckande så väl som rastande. Sädgåsen är ju en hotad våtmarksfågel som binder samman landsänderna i Sverige liksom de svenska våtmarkerna med de i resten av Europa och Asien.

Verksamheten i sammanfattning

Under 2012 har det Svenska Sädgåsprojektet förstärkt och utökat sitt internationella nätverk genom deltagande i Goose Specialist Meeting i Norge och genom en Svensk/Finsk/Norsk turné för fångst och individmärkning ruggande sädgäss. Under denna turné märktes 82 sädgäss av folk från sju olika nationaliteter. Fångsten i Sverige (Vilhelmina) finansierades i huvudsak av Svenska Jägareförbundet men möjliggjordes av den fleråriga studie av ruggande taigasädgäss som bedrivits med stöd av Svensk Våtmarksfond. Besök på de övriga svenska ruggningsplatserna gjordes också i år. Eftersöken av halsringmärkta sädgäss resulterade i 534 observationer medan rastande sädgäss studerades vid tre tillfällen på 16 lokaler i Syd- och Mellansverige under hösten 2012. Under 2012 påbörjades också ett ambitiöst projekt för att studera sädgåsens populationsgenetik. Stödet från Svensk Våtmarksfond uppmärksammades när projektet representerades på Goose Specialist Meeting med två poster, på en utbildningsdag om sädgäss i Tåkern och i en artikel i Svensk Jakt. Ytterligare artiklar ligger för publikation hos *Ornis Norvegica*, *Vår Fågelvärld* och *Fåglar i Västerbotten*.

Erhållna resultat 2012

Riktat eftersök av halsringförsedda sädgäss

Riktat eftersök av halsringförsedda sädgäss har skett på våren och hösten i Syd- och Mellansverige, på våren på rastlokalerna längs norra norrlandskusten och på ruggningslokalerna i Västerbottens inland. Totalt gjordes 534 observationer och många halsringförsedda sädgäss sågs på flera lokaler vid olika tillfällen. På så sätt kan deras flyttningsvägar följas. Genom att halsringförsedda sädgäss kan följas år efter år kan observationerna även användas för att uppskatta deras förväntade livslängd. Genom att vi känner till vilken underart de halsringmärkta gässen tillhör (taiga- respektive tundrasädgås) ger observationerna också en bra bild över hur dessa två underarter rör sig över landet.

Avsaknad av halsringobservationer kan också ge värdefull kunskap. Under sommaren har vi sökt intensivt efter sädgäss märkta med halsringar under vintern i Skottland på ruggningsplatserna i Västerbottens inland. Inga skotska halsringar

hittades bland de hundratals ruggande sädgässen och detta tyder på att de skotska fåglarna använder en tills vidare okänd ruggningsplats.

Resultaten av studien av observationerna av halsringförsedda tundrasädgäss redovisades på en poster på Goose Specialist Meeting (GSM) i Norge i april 2012 (bilaga 1) och i en artikel inskickad till *Ornis Norvegica* (bilaga 2).

Inom projektet jobbar vi också aktivt för att öka intresset för att observera och rapportera halsringar bland landets fågelskådare och vi ”dammsuger” de olika rapportsystemen för halsringrapporter. Merparten av de fågelskådare som rapporterar halsringar kontaktas för att få kompletterande uppgifter och för att stimulera dem att fortsätta att rapportera sina fynd, helst i det internationella rapportsystemet www.geese.org.

Höstrastande sädgäss i Syd- och Mellansverige

Under september, oktober och november genomfördes räkningar av rastande sädgäss på de viktigaste rastlokalerna i Syd- och Mellansverige. Vid dessa räkningar skildes de båda underarterna taigasädgås och tundrasädgås åt (något som inte görs under de ordinarie gåsräkningarna) och andelen ungfåglar i flockarna räknades. Tyvärr var väderförhållandena urusla vid besöken i september och oktober och därför kunde ålderbestämningar inte göras på grund av dålig sikt. I oktober besöktes 16 lokaler medan antalet lokaler var sju i september och tolv i november. Att färre lokaler besöktes under september och november beror på att fåglarna är koncentrerade till färre lokaler under dessa månader.

Sammanlagt bestämdes 132771 sädgäss till underart och i medeltal var 79% taigasädgäss och 21% tundrasädgäss (tabell 1). De tre viktigaste lokalerna för taigasädgäss var Kvismaren, Hjälstaviken och Östen medan de för tundrasädgäss var Östen, Kvismaren och Tåkern. På grund av en relativ mild höst hade inte några större mängder tundrasädgäss anlänt till Hammarsjö-området (vid Kristianstad). Höstens observationer av märkta tundrasädgäss bekräftade bilden av flyttningmönstret av de i Nord-Norge häckande fåglarna som vi redovisade på en poster på GSM i Norge (bilaga 3) och i en artikel inskickad till *Ornis Norvegica* (bilaga 4).

Kontroll av häckningsframgång genom att räkna andelen årsungar i flockarna kunde endast genomföras i november, då det egentligen är för sent för att göra denna form av studier (ungfåglarna börjar rugga under hösten och då försvinner skillnaderna). Av 2505 taigasädgäss i tre flockar vid sjön Östen den 23e november var knappt 12 procent årsfåglar. Detta är en något, om än inte alarmerande, låg andel.

Gässen på ruggningslokaler i Norrlands inland

Sedan 2008 följer vi sädgässens nyttjande av ruggningslokaler i Västerbottens inland, främst inom Vilhelmina kommun. Normalt har vi besökt dessa ruggningslokaler efter ruggningsperiodens slut men genom att vi i år hade Thomas Heinicke på plats i samband med fångst/märkningen kunde han genomföra en kontroll av fåglarna på plats under själva ruggningsperioden. En starkt bidragande orsak var att han då kunde kolla om några av fåglarna var halsringmärkta, dels för att studera rörligheten inom komplexet av ruggningslokaler bland de fåglarna vi hade märkt dagarna före, dels i hopp om att hitta de i Skottland märkta fåglarna.

Några skotska sädgäss hittades inte men totalt kunde 447 ruggande sädgäss räknas in i de delar av Vilhelmina komplexet som täcktes in och 162 stycken på lokalen öster

om Storuman. Dessa 600 fåglar är i paritet med antalet vi observerade från helikopter 2008 men ytterligare fåglar torde ha funnits på de dellokaler som inte besöktes.

Årets observationer visade att de ruggande sädgässen rör sig över betydande arealer inom ruggningskomplexet, dels inom säsongen och mellan säsongerna. Detta är viktig kunskap för ansträngningarna att freda de ruggande gässen från skadliga störningsnivåer. En viktig slutsats är att sädgässens ruggningsbeteende är komplext och måste studeras på landskapsnivå.

Genom samarbetet med Vilhelmina Model Forest (se nedan) har vi lyckats etablera goda kontakter med lokala aktörer vilket vi anser är en förutsättning för fortsatta studier och skyddsarbete kring ruggande sädgäss.

Internationellt nätverksbygge

Vår verksamhet bygger till stor del på samarbetet med Thomas Heinicke, internationellt erkänd sädgåseexpert från Tyskland. Han är en viktig kugg i vårt internationella nätverk och har bidragit med mycket kunskap. Vi kan dock inte vara beroende av hans medverkan i all framtid och har därför jobbat målmedvetet med kunskapsöverföring, till kärnan i det svenska projektet men också till svenska ornitologer i allmänhet. Thomas Heinicke kommer att kunna fortsätta engagera sig i det Svenska Sädgåspjektet även de kommande åren, med undantag för fångst av ruggande sädgäss på sommaren.

Inom ramen för projektet besökte Adjan de Jong och Thomas Heinicke 17-19 april Goose Specialist Meeting i Steinkjer, Norge, för att redovisa en del resultat på två postrar (bilaga xx). Vi anordnade en informell mini-workshop för Nordisk sädgåsforskning eftermiddagen 18 april (sex deltagare). Vår medverkan ledde till att vi ombads skriva två artiklar till ett specialnummer om gåsforskning av facktidskriften *Ornis Norvegica* (submittrade manus bifogas).

Efter besöken på ruggningslokalerna i Västerbottens inland besökte Undertecknad, Thomas Heinicke och en praktikant från Ungern det finska sädgåspjektet för att delta i fångsten av ruggande familjegrupper som genomfördes av Antti Paasivaara och hans team. Tyvärr hade häckningssäsongen varit mycket dålig och därför fanns nästan inga familjegrupper kvar inom häckningsområdet (förälderfåglar som mistar ägg eller ungar flyttar till ruggningslokaler, för de finska fåglarna ofta Novaja Zemlja). Under två långa dagar fick vi dock vara med om att märka fyra fåglar, varav en med satellitsändare. Att få se de finska sädgässens häckningsmiljö och få ta del av finnarnas erfarenhet var mycket värdefull, inte minst inför våra egna planer på att försöka märka ruggande familjegrupper i Sverige. Under året har vi också haft löpande kontakter med Arto Marjakangas, ledare för sädgåspjektet vid Finnish Wildlife Agency. Till Arto Marjakangas har vi bl.a. förmedlat erfarenheter om våra märkningsrutiner och gett synpunkter på utkastet till den finska förvaltningsplanen för sädgäss.

Efter besöket i Finland fortsatte vi till Varanger halvön för fångst av ruggande tundrasädgäss. Här samarbetade vi främst med Ingar Jostein Øien, Birdlife International/NOF Norway. Fångsten blev framgångsrik (40 märkta fåglar) och stärkte samarbetet med norrmännen (även Tomas Aarvak). En av artiklarna till *Ornis Norvegica* skrevs ihop med dem och Thomas Heinicke.

Genom arbetet med sädgåsgenetik har vi under 2012 knutit nya kontakter med gåsforskare i Danmark och Skottland och för att stimulera fågelskådare i Storbritannien att hålla utskick efter skandinaviska halsringar har vi skrivit ett upprop i tidningen för de brittiska gåsforskarna.

Genom verksamheten med fångst av ruggande sädgäss i Vilhelmina utvecklade vi ett samarbete med Vilhelmina Model Forest som ingår i International Model Forests Network (IMFN). Sädgåsprojektet och Svensk Våtmarksfonds stöd har presenterats på möten med Vilhelmina Model Forest internt och på en internationell IMFN exkursion i Vilhelmina i juni. Vilhelmina Model Forest har också en ledande roll inom projekt Baltic Landscape med förgreningar i flera europeiska länder och Ryssland. Baltic Landscape valde att inkludera det Svenska Sädgåsprojektet i sin projektplan och därmed en kommande EU-ansökan. Tanken är att sädgåsen skall fungera som den art som binder samman de olika landskap/Model Forest.

Uppnådda mål, samt vetenskapliga och andra slutsatser

Rent teoretiskt tar forskning aldrig slut, så inte heller sädgåsforskningen. Vi anser dock att den verksamhet som stötts av Svensk Våtmarksfond de senaste åren har lett till att vi uppnått tre viktiga delmål. För det första har vår forskning lett till att det börjar bli allmänt vedertaget att tusentals tundrasädgäss förekommer i Syd- och Mellansverige och att de populationsuppskattningarna av beståndet av taigasädgäss som till stor del baserades på de svenska gåsräkningarna behöver justeras neråt.

För det andra har vi genom halsringstudier kunnat visa att de tundrasädgäss som häckar i Norska Finnmark (och antagligen även i angränsande delar av Finland och Sverige) utgör en subpopulation som är ekologiskt väl avskild från de östliga tundrasädgässen och att deras flyttväg i huvudsak går via de mellansvenska rastlokalerna ner till Kristianstad traken i Skåne. På våren flyttar merparten längs norrlandskusten med Luleå som viktigaste rastområde.

För det tredje har vi fått en hyfsat bra uppfattning om betydelsen för de i Sverige häckande sädgässen av ruggningslokalerna i Västerbottens inland och därmed behovet att skydda gässen och deras våtmarkshabitat under denna känsliga period av deras årscykel. Vi har nu också lyckats visa att fåglarna som märkts på ruggningslokalen vid Vilhelmina använder rastlokaler i Mellansverige (främst kring sjön Östen), något som tidigare studier inte kunnat visa, med all sannolikhet på grund av den bristande rapporteringen av halsringobservationer från fågelskådare i allmänhet.

Som ett resultat av de senaste årens verksamhet har vi dessutom fått en stark ställning inom det internationella kollektivet av sädgåsforskare, och även gåsforskare i allmänhet. Detta gör det lättare att utveckla internationellt samarbete och att få gehör för våra resultat och synpunkter. De två artiklar i vetenskapliga (peer-reviewed) tidskrifter som vi har producerat hittills kommer att följas av fler.

Fortsatt verksamhet och behov av ytterligare stöd i framtiden

Det Svenska Sädgåsprojektet har som ambition att fortsätta verka många år framöver. De delprojekt som Svensk Våtmarksfond har varit med och finansiera under de senaste åren går dock in i en fas där fondens stöd inte längre behövs. Däremot har vi arbetat fram en plan för ett nytt delprojekt som vi hoppas Svensk Våtmarksfond vill vara med och utveckla. Det är tydligare riktad mot de i Sverige häckande sädgäss på de norrländska våtmarkerna än de studier vi har gjort hittills. Vi ber att få återkomma med en detaljerad projektbeskrivning senare.

Tack

Tack till Stiftelsen Svensk Våtmarksfond för ekonomiskt stöd till det svenska sädgåsprojektet.

Tabell 1. Antalen observerade taiga- och tundrasädgäss på de viktigaste rastlokalerna i Syd- och Mellansverige hösten 2012.

Lokal	Datum	Taigasädgås	Tundrasädgås
Tåkern	2012-09-19	0	30
Östen	2012-09-20	1495	1671
Asköviken	2012-09-21	55	0
Kvismaren	2012-09-21	5736	262
Tysslingen	2012-09-21	43	0
Hjälstaviken	2012-09-22	5190	0
Stigtomta	2012-09-22	146	0
Vibysjön	2012-10-16	31	0
Östen	2012-10-16	1394	3115
Kvismaren	2012-10-17	1500	140
Segersjön	2012-10-17	5540	0
Tåkern	2012-10-17	552	1050
Kvismaren	2012-10-18	17318	2830
Segersjön	2012-10-18	6605	85
Tysslingen	2012-10-18	768	65
Asköviken	2012-10-19	22	0
Hjälstaviken	2012-10-19	12772	3
Kvismaren	2012-10-19	3950	3140
Tysslingen	2012-10-19	430	6
Tåkern	2012-10-20	256	1950
Hamarsjön	2012-10-21	31	0
Mörlunda	2012-10-21	410	15
Trolle-Ljungby	2012-10-21	0	5
Öland	2012-10-21	14	31
Falköping	2012-11-20	0	
Horred	2012-11-20	7	14
Östen	2012-11-20	6598	5970
Stigtomta	2012-11-21	2480	215
Tåkern	2012-11-21	1647	525
Kvismaren	2012-11-22	6055	1125
Segersjön	2012-11-22	5316	8
Tysslingen	2012-11-22	2550	30
Östen	2012-11-23	13452	3918
Hamarsjön	2012-11-24	418	1336
Ringsjön	2012-11-24	143	29
Trolle-Ljungby	2012-11-24	2102	177